

مروری نظام‌مند بر عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینی

امینه زیوری^۱

محسن محمدی خیاره^۲

رضا مظهری^۳

چکیده

دسترسی کافی و مناسب به منابع مالی در توسعه فعالیت‌های کارآفرینی و بنگاه‌های کوچک و متوسط (SME) سهم تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند. به‌رغم سهم مهم این‌گونه فعالیت‌ها در رشد و توسعه اقتصادی، دسترسی به تأمین مالی یکی از محدودیت‌های اصلی آن‌ها به‌شمار می‌رود. دسترسی بهتر به منابع تأمین مالی به‌منظور راه‌اندازی یا توسعه کسب‌وکار به تخصیص بهتر منابع تولیدی و در نتیجه رشد سریع اقتصادی منجر می‌شود. واقعیت این است که با وجود نظریه‌های گوناگون در خصوص تأثیر عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی، هنوز دیدگاه جامعی درباره تأثیر عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی وجود ندارد. به همین علت می‌توان نتیجه گرفت که زمینه‌های تحقیقاتی در این حوزه هنوز اشباع نشده است و بنابراین درک تأثیر عوامل گوناگون در دسترسی به تأمین مالی برای سیاست‌گذاران اهمیت فراوانی دارد. هدف این پژوهش، شناسایی عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینانه است. به این منظور، با مروری بر ۱۳۹ مقاله (فارسی و انگلیسی) با موضوع عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینانه، با روش مرور سیستماتیک ادبیات تجربی و نظری، منابع گردآوری شده در دو دسته عوامل داخلی و خارجی دسته‌بندی شد. نتایج نشان داد که عوامل خارجی بررسی شده عبارت‌اند از: تمرکز در بخش بانکی، توسعه مالی، شرایط وام‌دهی (نرخ بهره، وثیقه و دوره بازپرداخت)، بی‌ثباتی اقتصاد کلان، فساد، موقعیت جغرافیایی بنگاه و فقدان تقارن اطلاعات. عوامل داخلی نیز عبارت‌اند از: ویژگی‌های کارآفرینان (سن، جنسیت، تحصیلات، شبکه کارآفرینان و تجربه)، ویژگی‌های بنگاه (عمر و سابقه بنگاه، اندازه بنگاه، نوع بنگاه و دارایی‌های ملموس) و روش‌های مدیریت مالی بنگاه (اطلاعات مالی، طرح کسب‌وکار، بودجه‌بندی سرمایه‌ای و مدیریت سرمایه در گردش). نتایج حاصل از مطالعه حاضر، به سیاست‌گذاران این امکان را می‌دهد تا سیاست‌های مناسب را برای تسهیل دسترسی به منابع مالی کارآفرینان فراهم سازند و به کارآفرینان این امکان را می‌دهد تا نقاط ضعف و قوت خود را برای دسترسی به منابع مالی شناسایی کنند.

واژگان کلیدی: فعالیت‌های کارآفرینانه، دسترسی به تأمین مالی، عوامل داخلی، عوامل خارجی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۳/۱۱

۱. کارشناس ارشد مدیریت کارآفرینی، دانشگاه گنبدکاووس

نقش‌نامه: معرفی منابع و نظارت بر روند پژوهش، کنترل تحلیل داده و نتیجه‌گیری، نگارش و بازخوانی، شکلدهی به سوالات و بحث و بررسی نتایج

۲. استادیار اقتصاد، گروه علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه گنبدکاووس (نویسنده مسئول): M.mohamadi@ut.ac.ir

نقش‌نامه: مصاحبه‌ها، گردآوری داده میدانی، روش شناسی، مرور ادبیات

۳. استادیار اقتصاد، گروه علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه گنبدکاووس

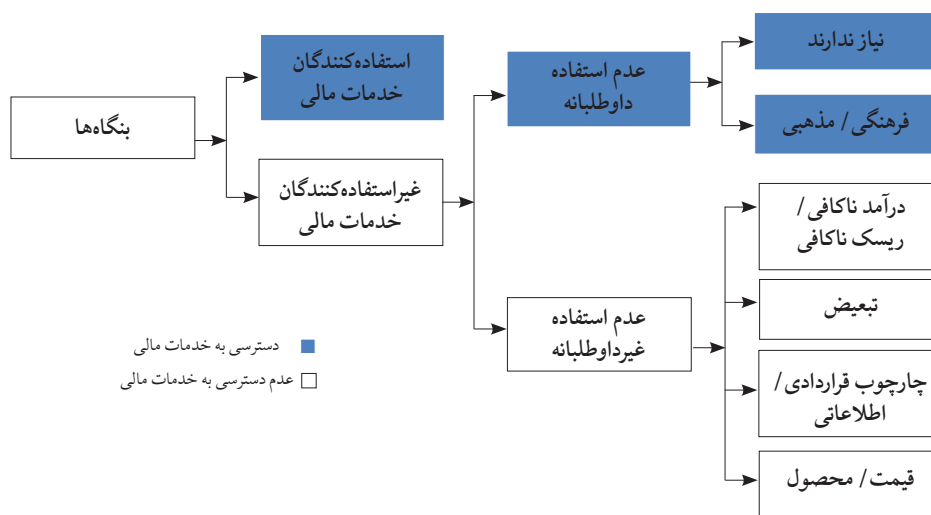
نقش‌نامه: نظارت بر روند پژوهش، مشارکت در شکلدهی به سوالات و بحث و بررسی نتایج، بازخوانی نسخه نهایی

مقدمه

ساختاری که دارند قادر به استفاده از همه آنها نیستند. مهم‌ترین ابزاری که این کسب‌وکارها می‌توانند به آن تکیه کنند بانک است. همچنین کریمی و بوذرجمهری (۱۳۹۲) در تحقیقی میدانی، از فراهم‌نبودن شرایط بازار رقابتی بین کسب‌وکارها، ارائه‌نشده آموزش‌های لازم در حوزه کارآفرینی و کسب‌وکار، نداشتن وثیقه لازم برای دریافت تسهیلات بانکی، محدودیت‌های موجود در حوزه جذب سرمایه‌های خارجی و حمایت ناکافی دولت از فعالیت‌های کارآفرینانه را به‌منزله مهم‌ترین موانع تأمین مالی نام بردند. با وجود این، بسیاری از افراد خواهان استفاده از خدمات مالی بانک‌ها هستند، اما به خدمات بانکی دسترسی ندارند که دلایل آن را می‌توان درآمد پایین، هزینه بالای خدمات، کمبود اطلاعات و ترس از ادامه کسب‌وکارها دانست (Demirguc-Kunt et al., 2008). این تمایز در شکل ۱ نشان داده شده است.

مالکان کسب‌وکارها به سرمایه‌های خارجی یا تأمین مالی از طریق بدهی دسترسی کافی ندارند. این امر به این علت رخ می‌دهد که میان میزان بازده پروژه مدنظری که از تأمین‌کنندگان مالی خارجی انتظار می‌رود شکاف گسترده‌ای وجود دارد (ibid). اگر ارائه‌دهندگان منابع مالی به ارائه منابع در شرایط مدنظر بنگاه‌ها مایل نباشند، این امر به محدودیت خارجی منجر می‌شود. گفتنی است اکثر کسب‌وکارها با این محدودیت روبه‌رو می‌شوند (Sarapaivanich, 2006). در برخی از مطالعات نیز تأکید می‌شود که شکاف تأمین مالی از تمایل نداشتن سازمان‌های ارائه‌دهنده منابع مالی از قبیل بانک‌ها ناشی می‌شود (Sonne, 2010). محدودیت‌های داخلی زمانی به‌وجود می‌آید که

امروز درباره نقش و اهمیت بنگاه‌های کوچک و متوسط (SME) نه‌فقط در کشورهای درحال توسعه، بلکه در کشورهای توسعه‌یافته نیز بحث می‌شود. توانایی بنگاه‌های کوچک و متوسط به پتانسیل سرمایه‌گذاری در نوآوری و کیفیت وابستگی زیادی دارد که همه این موارد نیازمند سرمایه و در نتیجه تأمین مالی است (موسوی و همکاران، ۱۳۸۹). تأمین مالی در توسعه فعالیت‌های کارآفرینی و بنگاه‌های کوچک و متوسط نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. به‌رغم نقش مهم بنگاه‌های کوچک و متوسط در رشد و توسعه اقتصادی، دسترسی به تأمین مالی یکی از محدودیت‌های اصلی این‌گونه فعالیت‌ها به‌شمار می‌رود. دسترسی به اعتبارات مالی هسته توسعه و عملکرد این بنگاه‌هاست و موانع دسترسی به تأمین مالی، مانع از سرمایه‌گذاری و نوآوری در کسب‌وکارها شده، از رشد و پیشرفت آنها جلوگیری می‌کند (Demirguc-Kunt et al., 2008). به‌علاوه دسترسی به خدمات مالی مستلزم فقدان موانع در استفاده از این خدمات است، خواه این محدودیت‌ها شامل موانع قیمتی باشد یا موانع غیرقیمتی را دربرگیرد. به‌عبارت دیگر، منظور از دسترسی به منابع مالی این است که خدمات مالی (وام، اعتبار تجاری، سپرده، بیمه و ...) بدون هیچ‌گونه مانعی در اختیار افراد یا بنگاه‌ها قرار داشته باشد. بنابراین در این حوزه، شناخت عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی حائز اهمیت است. طبیعی و همکاران (۱۳۹۱) اذعان دارند که برای تأمین مالی بنگاه‌ها در ایران ابزارهای متعددی وجود دارد، اما کارآفرینان نوبا به علت

شکل ۱: تمایز بین دسترسی و استفاده از خدمات مالی؛ (منبع: Demirguc-Kunt et al., 2008)

کارآفرینان به علت کمبود یا نبود طرح کسب‌وکار مناسب، قادر نیستند از فرصت‌های مالی موجود استفاده کنند. گفتنی است که عملکرد مؤسسات مالی فقط علت محدودیت بنگاه‌ها در دسترسی به منابع مالی نیست، بلکه بنگاه‌ها نیز درباره انواع منابع تأمین مالی تصمیم می‌گیرند؛ بنابراین در این میان ممکن است محدودیت‌های داخلی نیز به‌وجود بیاید. بنگاه‌های کوچک و متوسط ممکن است به علت ترس از شکست و ضعف طرح کسب‌وکار و نداشتن وثیقه لازم، در دسترسی به اعتبارات مالی محدودیت داشته باشند (Babu, 2017; Bigsten, 2003; Obamuyi, 2007).

اغلب مطالعات در علت‌یابی و به‌دست‌آوردن راه‌حل مشکلات مالی بنگاه‌ها ناموفق بوده‌اند؛ زیرا بر عوامل خارجی تمرکز کرده‌اند. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که فقط با تمرکز بر عوامل خارجی نمی‌توان مشکلات موجود را برطرف کرد (Sarapaivanich and Kotey, 2006).

به علت گستردگی ادبیات کارآفرینی و عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی این فعالیت‌ها، پژوهش‌های متعددی عوامل مؤثر گوناگون را برای دسترسی به منابع مالی مطالعه کرده‌اند؛ با وجود این، اجماع کلی درخصوص این عوامل وجود ندارد. شناخت این عوامل، اتخاذ سیاست‌های مناسب برای تسهیل دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینی را بهبود می‌دهد؛ بنابراین هدف پژوهش حاضر، بررسی و مروری بر ادبیات موجود در موضوع عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینانه است. نتایج حاصل از مطالعه حاضر، این امکان را به سیاست‌گذاران می‌دهند تا سیاست‌های مناسب را برای تسهیل دسترسی به منابع مالی کارآفرینان فراهم سازند و به کارآفرینان این امکان را می‌دهد تا نقاط ضعف و قوت خود را برای دسترسی به منابع مالی شناسایی کنند.

۱. مروری بر پیشینه پژوهش

عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی بنگاه‌ها، با عوامل گوناگونی مانند فقدان تقارن اطلاعات،^۱ فساد، موقعیت جغرافیایی بنگاه، شرایط وام‌دهی، بی‌ثباتی اقتصاد کلان، توسعه مالی^۲ و تمرکز در بخش بانکی^۳ تعیین می‌شود.

شرایط وام‌دهی بانک‌ها به سه عامل نرخ بهره، دوره بازپرداخت و وثیقه تقسیم می‌شود. شرایط وام‌دهی دشوار مانع از دسترسی بنگاه‌ها به منابع مالی می‌شود؛ به‌ویژه از راه بخش بانکی و اغلب مؤسسات مالی. وجود نرخ بهره بالا در بانک‌ها تمایل کارآفرینان برای گرفتن وام را کاهش می‌دهد (Vuvor and Ackah, 2011).

1. Information Asymmetry

2. Financial Development

3. Bank Concentration

در دسترسی کارآفرینان به منابع مالی تأثیرگذار باشد. وقتی سیستم حقوقی شفافیت لازم را نداشته باشد یا به عبارتی، سطوح بالای فساد اداری وجود داشته باشد، بنگاه‌ها از تأمین مالی بدهی بیشتری استفاده می‌کنند (Mat Nawi, 2015). با توجه به مذاکرات طولانی و موانعی که نظام‌های فاسد برقرار کرده‌اند، بسیاری از کارآفرینان یا مدیران متقاعد شده‌اند برای مقاومت در رقابت بازار، خود را درگیر فعالیت‌های فسادآمیز کنند (Justino and Tengeh, 2016). بنگاه‌ها در برخورد با مقامات مربوط به تنظیم مقررات، فساد و ناامنی، مشکلات بزرگی را تجربه کرده‌اند (Bigsten and Söderbom, 2006). اگر با فعالیت غیرقانونی و فساد اداری مبارزه نشود، احتمال تعطیل شدن کسب‌وکارهای کوچک به علت ناتوانی در پرداخت رشوه یا فعالیت‌های فسادآمیز افزایش می‌یابد (Justino and Tengeh, 2016; Musara and Gwaindepi, 2014). نویبو و آکوری (2013) در مطالعه‌ای نتیجه گرفته‌اند که فساد به‌طور کلی سرمایه‌گذاری در کسب‌وکارها را کاهش می‌دهد و مانعی برای رشد بنگاه‌های نوپا به‌شمار می‌آید.

یکی دیگر از عوامل مؤثر در تأمین مالی بنگاه‌ها، موقعیت جغرافیایی بنگاه کسب‌وکار است؛ زیرا اعتقاد بر این است که کسب‌وکارهایی که در مجاورت بازار و زیرساخت‌ها قرار دارند یا بنگاه‌های واقع در داخل شهرها در قیاس با هم‌تایان خود در خارج از شهر، در به‌دست‌آوردن منابع مالی خارجی، به‌ویژه وام‌های بلندمدت موقعیت بهتری دارند (Berger and Udell, 2002; Abor, 2007; Deakins et al., 2010; Pandula, 2011; Abdulsaleh and Worthington, 2013; Fufa, 2016; Singh and Kaur, 2019). همچنین فتوکی و آسا (2011) دریافتند که کسب‌وکارهای کوچک و متوسط واقع در مناطق شهری، در دسترسی به منابع مالی خارجی به‌نسبت کسانی که در مناطق روستایی واقع شده‌اند موفق‌تر عمل می‌کنند؛ زیرا بنگاه‌ها در مناطق شهری درخصوص دسترسی به زیرساخت‌های تسهیلاتی، فناوری، بازارهای بزرگ‌تر و احتمالاً موانع کمتر دسترسی به منابع مالی به‌نسبت بنگاه‌های مناطق روستایی بهتر عمل می‌کنند.

توسعه مالی نیز یکی دیگر از عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینانه است و اغلب پژوهش‌ها، توسعه مالی را از مهم‌ترین عوامل مؤثر در دسترسی به منابع مالی کارآفرینان ذکر کرده‌اند (Beck et al., 2006; Honohan, 2008; Klapper and Love, 2011). اسلام‌دوست و غلامی (۱۳۹۶) تأثیر توسعه مالی در تأمین مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران را بررسی کردند و نتیجه گرفتند که تمامی شاخص‌های توسعه مالی، تأثیر مثبت و معناداری در میزان دسترسی به منابع مالی این شرکت‌ها دارند. علاوه‌براین، کلاسز و تزیمیس (2006) بیان می‌کنند که نظارت بر طرف عرضه تأمین مالی مهم است؛ زیرا دسترسی به تأمین

ملموس دسترسی به بدهی‌های بلندمدت را افزایش می‌دهند (Stiglitz and Weiss, 1981; Berger and Udell, 1995; Johnsen and McMahon, 2005; Bougheas et al., 2006; Fatoki and Smit, 2011; Osei-Assibey, 2014).

یکی از متغیرهای مهم در ادبیات مرتبط با دسترسی به اعتبار، اندازه بنگاه است. مطالعات متعددی نشان می‌دهند که منابع و مقدار تأمین مالی خارج از بنگاه، مطابق مرحله چرخه عمر بنگاه‌ها تغییر می‌کنند (Cassar, 2004; Burkart and Ellingsen, 2011; Brehanu and Mesfin, 2015). نتایج آن‌ها به‌وضوح نشان می‌دهد که اندازه بنگاه یکی از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده دسترسی به اعتبار و محدودیت‌های اعتباری است. بانک‌های تجاری اغلب ترجیح می‌دهند با صنایع بزرگ که تولیداتشان تضمین شده است معامله کنند و وام بدهند و از تولیدکنندگان کوچک، که معمولاً آینده تضمین‌شده‌ای ندارند و احتمال ورشکستگی آن‌ها بالا است، چندان حمایت نمی‌کنند و میزان وام پرداختی به آن‌ها بسیار پایین است. بانک‌ها و مؤسسات مالی فقط هنگامی حاضر به مشارکت مالی با این واحدهای کوچک تولیدی می‌شوند که آن‌ها موقعیت خود را در صحنه تولید و جلب اعتماد مشتریان مستحکم کنند. در راه رسیدن به این مرحله از استحکام و اعتمادسازی، واحدهای تولیدی کوچک بسیاری از پا درمی‌آیند و از گردونه کسب‌وکار حذف می‌شوند (مولایی، ۱۳۸۲؛ اسدی و همکاران، ۱۳۹۰). کاسر (2004) دریافت که بین اندازه و میزان تمایل بانک‌ها به ارائه خدمات مالی همبستگی مثبتی وجود دارد و برای بانک‌ها از نظر پرداخت وام، بنگاه‌های بزرگ به‌نسبت بنگاه‌های کوچک و متوسط اهمیت بیشتری دارند. بنگاه‌های کوچک‌تر و جوان‌تر به‌نسبت بنگاه‌های بزرگ‌تر و قدیمی‌تر، محدودیت‌های اعتباری بیشتری دارند (Oliveira and Fortunato, 2006; Honhyan, 2009; Nunes et al., 2013; Ponikvar et al., 2013; Menike, 2015). کومار و فرانسیسکو (2005) استدلال می‌کنند که بنگاه‌های کوچک، به‌ویژه بنگاه‌های جوان‌تر، در به‌دست‌آوردن اعتبارات سابقه چندان ندارند (Green et al., 2006; Oboh and Kushwaha, 2009; Ajagbe, 2012; Hoang and Otake, 2014; Alhassan and Sakara, 2014). آن‌ها قراردادهای شناخته‌شده‌ای ندارند و برخلاف بنگاه‌های بزرگ، تحلیل‌گران مستقل بازار عملکردشان را به‌شکل منظم ارزیابی نمی‌کنند. به‌باور کلایپر و همکاران (2006)، بنگاه‌های جدید نوپا و بنگاه‌هایی که کمتر از چهار یا پنج سال سابقه دارند بر منابع تأمین مالی غیررسمی بیشتر از وام‌های بانکی تکیه می‌کنند.

تقارن اطلاعات بین بنگاه‌ها و وام‌دهندگان دسترسی به منابع مالی را تسهیل می‌کند. از طرفی، فقدان تقارن اطلاعات میان این دو گروه، کمبود دسترسی کارآفرینان به منابع مالی را در پی دارد (Abdesamed and Wanab, 2014; Peci, 2015; Osano and Languitone, 2016). وجود فساد اداری نیز ممکن است

باور ارائه‌کنندگان تأمین مالی، کارآفرینان باتجربه درخصوص حمایت از کسب‌وکارهای خود آگاه‌ترند و در نتیجه ریسک سرمایه‌گذاری در فعالیت‌هایشان را کاهش می‌دهند. کارآفرینان بی‌تجربه می‌توانند مانعی برای فعالیت ارائه‌دهندگان تأمین مالی باشند (Berger, 2006; Frid, 2009; Ahmed and Hamid, 2013; Gitari, 2012; Zarook et al., 2011).

مطالعات زیادی تأثیر تحصیلات در دسترسی به تأمین مالی را بررسی کرده‌اند (Kozan et al., 2006; Juan García-Teruel, 2012; Slavec and Prodan, 2012; and Martinez-Solano, 2007). دریافت‌ها نشان می‌دهد که سطح تحصیلات مالکان و مدیران در دانش و برنامه‌های مالی مدیریتی کسب‌وکارها تأثیرگذار است (Irwin and Scott, 2010; Gartner et al., 2012; Aterido et al., 2013). ویژگی‌های کارآفرینان، از جمله سطح آموزش، مهارت‌های مدیریتی، آموزش و تجارب قبلی نیز تأثیر معناداری در موفقیت بنگاه‌ها دارند (Storey, 1994). مطالعات متعددی بیان می‌کنند که آموزش و سطح مهارت و تجربه مالکان یا مدیران بنگاه‌های کوچک و متوسط، عوامل اصلی‌ای هستند که ارائه‌دهندگان تأمین مالی و بانک‌ها در زمان گرفتن تصمیم‌های تأمین مالی ارائه می‌دهند (Hisrich, and Drnovsek, 2002; Dobbs and Hamilton, 2007; Hainz and Nabokin, 2009). زیوری و همکاران (۱۳۹۸) نیز در مطالعه خود نتیجه گرفتند که درک قابلیت‌ها و مهارت‌های کارآفرینانه تأثیر مثبتی در میزان دسترسی به منابع مالی دارند.

نتایج مطالعات گوناگون نشان داده‌اند که جنسیت مدیر یا مالک بنگاه نیز می‌تواند دسترسی کسب‌وکارها به منابع مالی را تحت تأثیر قرار دهد. شواهد بسیاری وجود دارد که مدیر و مالکان زن در دسترسی به تأمین مالی بدهی و دارایی موفقیت کمتری دارند (Riding and Swift, 1990; Storey, 2004; Carter et al., 2006; La Rocca et al., 2011; Kiplimo et al., 2015; Presbitero et al., 2014; Zulfiqar, 2017). نتایج برخی مطالعات نیز بیانگر آن است که زنان ممکن است برای گرفتن وام‌های بلندمدت نرخ بهره بالاتری را به نسبت مردان پرداخت کنند (Marlow and Patton, 2005; Orser et al., 2006; Nkuah et al., 2013; Mendonca and Sequeira, 2016; Ahmad and Muhammad, 2016).

سن کارآفرینان هم ممکن است عاملی مهم در دسترسی به تأمین مالی باشد. این عامل نشان‌دهنده میزان ریسک‌پذیری آن‌هاست و در موفقیتشان در دسترسی به تأمین مالی خارجی مؤثر است (Chinonso and Zhen, 2016; Kofi et al., 2013; Le and Nguyen, 2009). کارآفرینان جوان‌تر بیشتر به پذیرش ریسک برای رشد کسب‌وکار خود تمایل دارند. افراد سال‌خورده، که مدیر بنگاه‌های کوچک باقی می‌مانند، با همان هدف اولیه عمل خواهند کرد؛ درحالی‌که افراد جوان‌تر انگیزه زیادی برای

مالی بنگاه‌ها در قیاس با تأمین مالی خانوار بیشتر به توسعه مالی بستگی دارد. بالا بودن درجه تمرکز در بخش بانکی یا بانک‌محور بودن تأمین مالی نشان‌دهنده فقدان رقابت و ناکارایی شبکه بانکی است و در کسب‌وکارهای کوچک و متوسط تأثیری منفی دارد (Beck et al., 2004; Beck and Cull, 2014; Zavatta, 2008). در همین موضوع نتایج ولز (2011) نیز مشابه نتایج بک و همکاران (2004) است؛ وی با مطالعه عوامل تعیین‌کننده دسترسی به تأمین مالی در کشورهای درحال گذار، دریافت که تمرکز بالاتر در بخش بانکی، وضعیت مالی بنگاه‌های بزرگ را بهبود می‌بخشد و ممکن است وضعیت انحصاری خلق کند.

اصطلاح «محیط اقتصاد کلان باثبات» اقتصاد ملی را توصیف می‌کند که آسیب‌پذیری آن به نسبت تکان‌های خارجی به حداقل رسیده است و رشد پایدار اقتصادی را در پی دارد (گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۵). بی‌ثباتی در محیط اقتصاد کلان به چندین طریق دسترسی به منابع مالی بنگاه‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ اولاً، موجب پرهیز شدن تأمین مالی از طریق بانک‌ها و افزایش ریسک ابزارهای مالی استفاده‌کنندگان می‌شود. ثانیاً، بی‌ثباتی در سیاست‌های اقتصاد کلان از قراردادهای بلندمدت و روابط لازم برای کارآفرینی موفق جلوگیری می‌کند. محیط اقتصاد کلان بی‌ثبات خطرهای مرتبط با سرمایه‌گذاری را افزایش می‌دهد و از این‌رو، به حق بیمه بالاتر یا وثیقه بیشتری نیاز است. این امر دسترسی به تأمین مالی را محدود می‌کند و همچنین ممکن است بازپرداخت وام بنگاه‌ها را تحت تأثیر قرار دهد (McMillan and Woodruff, 2002; Barbosa and Moraes, 2004; Fogel et al., 2008; Stephanou and Rodriguez, 2008).

در چنین شرایطی، دسترسی کارآفرینان به نقدینگی دشوار می‌شود. با این حال در فضای کسب‌وکار مناسب، که یکی از نشانه‌های ثبات اقتصاد کلان است، حمایت از سرمایه‌گذاران نه فقط سبب توسعه بازارها و افزایش ارزش آن‌ها می‌شود، بلکه تشکیل بنگاه‌های جدید را در پی دارد. گفتنی است این بنگاه‌ها از راه تسهیل تأمین مالی تحت شرایط بهتر کاهش ریسک، تخصیص کاراتر منابع و وجود بازار سرمایه خطرپذیر - شامل فرشتگان کسب‌وکار، شرکای مالی و صندوق‌های سرمایه خطرپذیر - تشکیل می‌شوند (گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۴). براساس گزارش مشابه دیگر، از دیگر علل دسترسی ناکافی بنگاه‌های کوچک و متوسط به تسهیلات بانکی، فقدان تقارن اطلاعات میان وام‌دهنده و وام‌گیرنده، ضعف در ارزیابی تخصصی، بروکراسی زیاد اداری دریافت وام و همچنین نبود وثیقه مناسب و معتبر بنگاه‌های وام‌گیرنده عنوان شده است (گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۵).

تجربه کاری مالک و مدیران بنگاه یکی دیگر از عوامل مهمی است که ارائه‌کنندگان تأمین مالی در زمان گرفتن تصمیم‌های تأمین مالی و سرمایه‌گذاری به آن توجه شایانی می‌کنند؛ زیرا به

کاملی داشته باشند تا عواملی را که ممکن است تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاری آن‌ها را تحت‌الشعاع قرار دهد، شناسایی کنند (Holmes et al., 2003). در بنگاه‌های کوچک، از آنجاکه تأمین مالی بیشتر از راه سرمایه‌های شخصی انجام می‌شود، گزارش مالی و صورت‌حساب‌های مالی منظم و رسمی وجود ندارد.

بر اساس گزارش آنکتاد (2005)، طرح کسب‌وکار نیز یکی از عوامل حیاتی برای تأمین مالی هر برنامه‌ای است، که این منابع مالی می‌تواند خواه از راه سرمایه‌مخاطره‌آمیز باشد یا از هر سرمایه‌گذار یا منبع وام‌دهی دیگری باشد. بنابراین باید کامل، صادقانه، واقعی و با ساختار خوبی تدوین شود. ماسون و استارک (2004) ادعا می‌کنند که طرح کسب‌وکار اولین بلیط پذیرش کارآفرین است و اغلب یگانه فرصت برای تحت تأثیر قراردادن منابع مالی آینده، کیفیت طرح است. علاوه‌براین، طرح کسب‌وکار نقش تعیین‌کننده‌ای در عملکرد بنگاه‌ها، به‌ویژه کسب‌وکارهای نوپا ایفا می‌کند. همچنین بودجه‌بندی سرمایه‌ای، در حکم برنامه مالی بلندمدت برای سرمایه‌گذاری، یکی از مهم‌ترین مسئولیت‌های کارآفرینان بنگاه‌های تولیدی کوچک است و یکی از مهم‌ترین تصمیم‌های مالی است که کارآفرینان بنگاه‌های کوچک با آن مواجه می‌شوند (Olawale et al., 2010). نتیجه تصمیم‌های بودجه‌بندی سرمایه‌ای طی سال‌های متمادی در بنگاه‌ها تأثیر می‌گذارد. تصمیم‌هایی که در طول فرایند بودجه‌بندی سرمایه گرفته می‌شود رشد آینده و بهره‌وری بنگاه را تعیین می‌کند و تأثیر مثبتی در عملکرد کسب‌وکارهای کوچک و متوسط دارد. از طرفی، مدیریت سرمایه در گردش، مدیریت خالص دارایی‌ها و بدهی‌های جاری (Gill et al., 2010) با هدف رسیدن به تعادل مناسب بین سودآوری و نقدینگی است. اگر بنگاه‌های کوچک و متوسط روش مدیریت سرمایه در گردش مناسبی را در پیش گیرند، سودآوری خود را افزایش می‌دهند. بدین‌ترتیب توانایی آن‌ها برای دسترسی به تأمین مالی خارجی افزایش می‌یابد که نشانه‌ای است برای ارائه‌دهندگان سرمایه مبنی بر اینکه این بنگاه‌ها به‌درستی مدیریت شده‌اند و برای پرداخت هرگونه تعهدات در آینده در موقعیت خوبی قرار دارند (Atrill, 2006).

۲. روش‌شناسی تحقیق

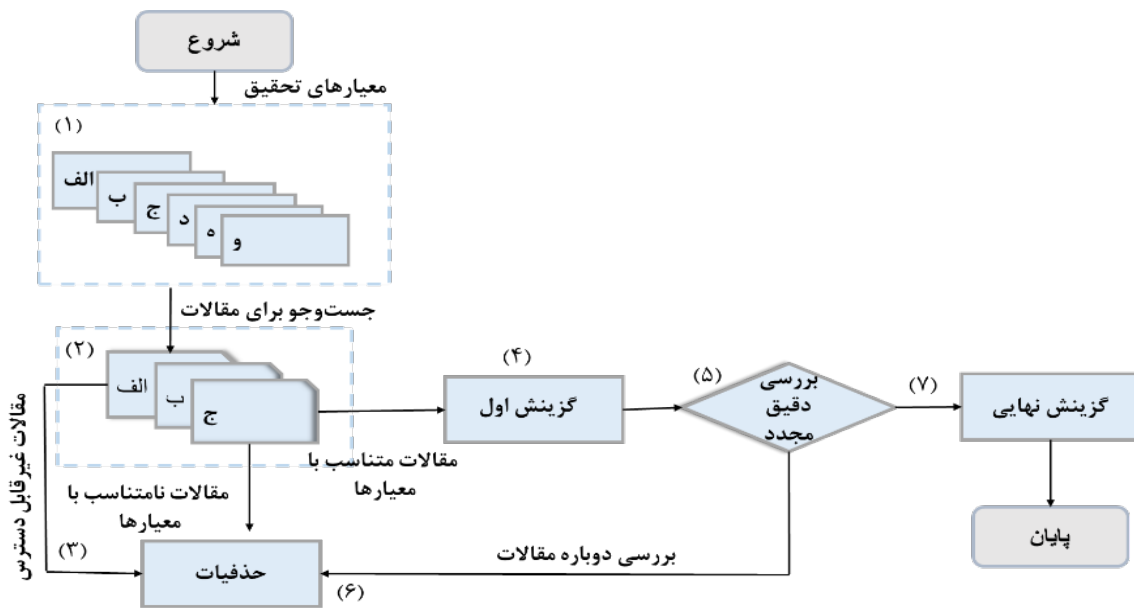
در این پژوهش برای درک و مرور عوامل مؤثر در فعالیت‌های کارآفرینانه، از روش مرور سیستماتیک ادبیات استفاده شده است. در شکل ۲ شمایی از مراحل تحقیق ارائه شده است. شکل ۲ فرایند ارائه مطالعه‌ای مروری را به روش سیستماتیک نشان می‌دهد. برای این منظور، مراحل متعددی در نظر گرفته شده

گسترش کسب‌وکارشان دارند؛ هرچند ممکن است از نظر تأمین مالی از اعتبار کمتری بهره‌مند بوده، با شبکه‌های ارتباطی کمتری مرتبط باشند (Sarapaivanich, 2006; Javed et al., 2011; Selamawit et al., 2014; Ogbazghi and Muturi, 2014; Olekamma, 2016).

شبکه کارآفرینان راه ارتباطی بنگاه‌ها با شرکای تجاری، دفاتر دولتی و نهادهای مالی است. فقدان دسترسی به شبکه کارآفرینان ممکن است در حکم چالش، دسترسی به منابع مالی را تحت تأثیر قرار دهد (Wu and Leung, 2005; McKenzie, 2010). با تشکیل شبکه، بنگاه‌ها می‌توانند اطلاعات، شواهد و سرمایه لازم خود را به دست آورند. به همین علت، مطالعات گوناگون نتیجه گرفته‌اند شبکه کارآفرینان در دسترسی به منابع مالی تأثیر مثبت دارد (Cole, 1998; Hoang and Antoncic, 2003; Javed et al., 2011; Chua et al., 2011; Olekamma, 2016). ال. (2011) با بررسی تأثیر شبکه‌سازی در دسترسی به منابع مالی از راه بدهی و همچنین بررسی عملکرد بنگاه‌های کوچک و متوسط، نتیجه گرفت که ارتباط مثبتی بین دسترسی به منابع مالی و شبکه‌سازی کارآفرینان وجود دارد. وی همچنین بیان می‌کند که کسب‌وکارها از راه تشکیل شبکه با دولت می‌توانند عملکردشان و دسترسی به منابع مالی را بهبود بخشند.

نوع و ماهیت کسب‌وکار توانایی کارآفرینان را برای دسترسی به منابع تأمین مالی خارجی تحت تأثیر می‌دهد. کسب‌وکارها را می‌توان بر اساس نوع مالکیت (مالکیت انحصاری، سهامی و خصوصی) و نوع فعالیت (تولیدی، خدماتی، کشاورزی و صنعتی) تقسیم‌بندی کرد (Myers, 1984; Beck; et al., 2006; Kumar, 2011). برای مثال کسب‌وکارهای خدماتی کمتر نیازمند تأمین مالی اند و کسب‌وکارهای خرده‌فروشی نیز به تأمین مالی بیشتری به نسبت کسب‌وکار خدماتی نیاز دارند. درحالی‌که کسب‌وکارهای مبتنی بر فرایند یا کارخانه‌ای به سرمایه و تأمین مالی زیاد نیاز دارند. همچنین بنگاه‌های بزرگ مانند شرکت‌های سهامی نیز برای تأمین مالی با مشکلات کمتری مواجه‌اند؛ زیرا این شرکت‌ها با فروش سهام خود می‌توانند بخش زیادی از سرمایه لازم را تأمین کنند و از طرفی دسترسی به اعتبارات بانکی نیز با سهولت بیشتری امکان‌پذیر است (Abor and Biekpe, 2007; Knyazeva et al., 2009; Karanja et al., 2014). همچنین تریشل و اسکات (2006) نتیجه گرفتند که ماهیت و نوع کسب‌وکارها یکی از متغیرهای کلیدی است که باعث تفاوت در تأیید یا عدم تأیید وام‌های بانکی می‌شوند.

اطلاعات مالی یکی دیگر از عوامل مهم برای دسترسی به تأمین مالی کسب‌وکارهاست؛ به‌ویژه اگر بنگاه‌های کوچک و متوسط در جست‌وجوی منابع مالی خارجی باشند، صورت وضعیت مالی بسیار مهم است؛ زیرا سرمایه‌گذاران باید از وضعیت مالی آگاهی

شکل ۲: مراحل تحقیق

«access to finance» و «Determinants of access to finance» جست‌وجو شده‌اند. در پایگاه جهاد دانشگاهی نیز با استفاده از کلمه‌های کلیدی کارآفرینی، کسب‌وکارهای کوچک و متوسط و تأمین مالی جست‌وجو شده‌اند؛

(۳) مقاله‌های الکترونیکی که در دسترس نبودند حذف شدند. به‌منظور انتخاب مستندات استفاده‌شده، نخست عناوین یافت‌شده با موتور جست‌وجو از نظر ارتباط موضوعی بررسی شدند. مطالب یافت‌شده به چهار گروه درگاه اینترنتی، کتاب، مقاله و گزارش تقسیم شدند. معیار درگاه‌های اینترنتی بعد از ارتباط موضوعی، داشتن پسوند دانشگاهی (ac) یا آموزشی (edu) بود؛

(۴) برخی از مقاله‌هایی که در عنوان و چکیده‌شان درخصوص کارآفرینی و تأمین مالی صحبت شده بود انتخاب شدند و بقیه مقاله‌ها حذف شدند؛

(۵) معیار انتخاب کتاب‌ها، ارتباط موضوعی و دسترس‌پذیری بوده است. مقاله نیز پس از بررسی عنوان، در مرحله بعد، از نظر ارتباط چکیده با هدف مدنظر ارزیابی شدند؛

(۶) دوباره هر مقاله مطالعه شد تا اطمینان حاصل شود که با معیارهای تعیین‌شده مطابقت دارد؛

(۷) از میان ۱۸۴ پژوهش، پژوهش‌هایی که همپوشانی داشتند یا مقاله‌های کنفرانسی بودند حذف شدند و درنهایت ۱۴۲ مقاله انتخاب شدند؛

(۸) موارد منتخب کاملاً مطالعه شدند و از مستندات خلاصه‌برداری شد و درنهایت مطالب گردآوری‌شده در دو حیطه کلی «عوامل

است. در مرحله ۱، برای تعیین اینکه کدام مقاله با هدف مطالعه مرتبط است یا از کدام مقاله باید صرف‌نظر کرد، از معیارهای گوناگونی به شرح زیر استفاده شده است:

(۱) تعریف تأمین مالی؛

(۲) دامنه تأمین مالی: مقاله‌هایی که در آن‌ها درباره روش‌های دسترسی به تأمین مالی یا محدودیت‌های تأمین مالی بحث شده است؛

(۳) زبان: مقاله‌های منتشرشده به زبان انگلیسی و فارسی در این مطالعه در نظر گرفته شده‌اند؛

(۴) کیفیت: از مقاله‌های منتشرشده در مجله‌های معتبر دانشگاهی در این پژوهش استفاده شده است؛

(۵) مقاله‌های تجربی و مفهومی: این نوع تحقیق‌ها به درک مناسب از این موضوع کمک می‌کنند؛

(۶) چندوجهی بودن: تأمین مالی انواع فعالیت‌ها، ازجمله تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینانه و نوپا.

بعد از تعیین معیارهای تحقیق، مرحله بعد جست‌وجوی مقاله‌هاست. مرحله ۲ دربردارنده چند مرحله است:

(۱) برای یافتن مستندات مرتبط از مقاله‌های نمایه‌شده در پایگاه‌های اطلاعاتی پروکویست، اس.آی.دی، مگیران، ایران‌داک، ایران‌مدکس، ساینتس‌دایرکت، اشپرینگر، گوگل‌اسکالر و اسکوپوس استفاده شده است؛

(۲) برای یافتن مقاله‌های مرتبط، کلیدواژه‌هایی مانند «Finance»، «Entrepreneur»، «Review on finance»، «Determinants of

در طی بررسی، مشخص شد که در بیش از ۵۴ مجله هرکدام یک مقاله و در ۱۳ مجله دو مقاله در این موضوع منتشر شده است. مجله‌های Journal of Banking and Finance و Small business economics با انتشار ۵ مقاله، بیشترین مقاله منتشرشده را در میان مقاله‌های بررسی شده کسب کرده‌اند. در میان مجله‌های فارسی‌زبان نیز در پژوهشنامه اقتصاد و کسب‌وکار، پژوهش‌های پولی و بانکی و همچنین مجله چشم‌انداز مدیریت مالی هرکدام یک مقاله مرتبط و فصلنامه توسعه کارآفرینی نیز ۲ مقاله مرتبط منتشر شده است. از این بررسی نتیجه گرفته می‌شود که مجله‌های Journal of Banking and Finance و Small business economics در میان مقاله‌های بررسی شده، بیشترین اهمیت را برای موضوع «عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینانه» قائل بوده‌اند.

در جدول‌های ۳ و ۴، عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینانه در مقاله‌های بررسی شده به دو دسته عوامل داخلی و عوامل خارجی تقسیم شده‌اند. در بررسی عوامل خارجی، ۹ مقاله وثیقه، ۸ مقاله نرخ بهره و ۷ مقاله موقعیت جغرافیایی بنگاه را به‌منزله عوامل مؤثر در دسترسی به منابع مالی بیان کرده‌اند. همچنین برای عوامل بی‌ثباتی اقتصاد کلان ۶ مقاله و برای عوامل عدم تقارن اطلاعات، فساد، توسعه مالی و دوره بازپرداخت ۵ مقاله منتشر شده است و در نهایت در ۴ مقاله تمرکز در بخش بانکی از عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینانه عنوان شده است.

مؤثر داخلی» و «عوامل مؤثر خارجی» در دسترسی به منابع مالی تقسیم‌بندی شدند و در برخی موارد، نگارندگان مطالب و توضیحات تکمیلی را افزودند.

۳. تحلیل یافته‌ها

۳-۱. تحلیل توصیفی یافته‌ها

جدول ۱ توزیع ۱۳۹ مقاله بررسی شده در پژوهش حاضر را نشان می‌دهد. بالاترین میزان مقاله‌های منتشرشده در میان مقاله‌های بررسی شده، در سال‌های ۲۰۰۶، ۱۷ مقاله؛ ۲۰۱۱ و ۲۰۱۴، ۱۳ مقاله؛ ۲۰۱۳، ۱۱ مقاله؛ ۲۰۱۶، ۹ مقاله؛ ۲۰۰۸، ۸ مقاله؛ ۲۰۰۹، ۲۰۱۰ و ۲۰۱۲، ۷ مقاله و ۲۰۱۹، ۱ مقاله منتشر شده است. در میان مقالات فارسی بررسی شده، برای سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۸ از ۴ گزارش و ۵ مقاله منتشرشده استفاده شده است.

از نظر روش پژوهش همان‌طور که در جدول ۲ نشان داده شده است، از میان ۱۳۹ مقاله بررسی شده، ۶۵ درصد به روش پژوهش‌های آمیخته (ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی)، ۲۱ درصد به روش پژوهش‌های کمی (پژوهش‌های میدانی و پرسشنامه‌ای)، ده درصد به روش کیفی و فقط پنج درصد به‌صورت گزارش پژوهش‌های پیشین ارائه شده است.

در این مطالعه، با مروری سیستماتیک عوامل مؤثر در دسترسی به منابع مالی فعالیت‌های کارآفرینانه بررسی شده است. از این رو ۱۳۹ مقاله جمع‌آوری شده در ارتباط با هدف مطالعه براساس مجله‌هایی که مقاله‌ها در آن‌ها منتشرشده‌اند تقسیم‌بندی شد تا بررسی شود کدام مجله‌ها بیشتر به موضوع مدنظر پرداخته‌اند.

جدول ۱: فراوانی پژوهش‌های بررسی شده از نظر سال انتشار

سال (هجری شمسی)	تعداد مقاله‌ها	سال (میلادی)	تعداد مقاله‌ها	سال (میلادی)	تعداد مقاله‌ها
۱۳۸۲	۱	۱۹۸۱	۱	۲۰۰۸	۸
۱۳۸۹	۱	۱۹۸۴	۱	۲۰۰۹	۷
۱۳۹۰	۱	۱۹۹۰	۱	۲۰۱۰	۷
۱۳۹۱	۱	۱۹۹۴	۱	۲۰۱۱	۱۴
۱۳۹۲	۲	۱۹۹۵	۱	۲۰۱۲	۷
۱۳۹۴	۱	۱۹۹۸	۱	۲۰۱۳	۱۱
۱۳۹۵	۱	۲۰۰۲	۴	۲۰۱۴	۱۳
۱۳۹۶	۱	۲۰۰۳	۳	۲۰۱۵	۵
۱۳۹۸	۱	۲۰۰۴	۶	۲۰۱۶	۹
		۲۰۰۵	۶	۲۰۱۷	۲
		۲۰۰۶	۱۷	۲۰۱۹	۱
		۲۰۰۷	۴		

جدول ۲: فراوانی پژوهش‌های بررسی شده از نظر روش پژوهش

روش پژوهش	فراوانی	درصد
آمیخته	۹۱	۰/۶۵
کمی	۳۰	۰/۲۱
کیفی	۱۵	۰/۱۰
سایر منابع	۷	۰/۰۵
جمع	۱۳۹	۱۰۰

جدول ۴: دسته‌بندی پژوهش‌ها برحسب عوامل مؤثر داخلی

تعداد مقاله‌ها	زیرشاخص‌های عوامل داخلی	
۳۹	جنسیت	ویژگی‌های فردی
	سن	
	تحصیلات	
	تجربه	
	شبکه کارآفرینان	
۳۱	اندازه بنگاه	ویژگی‌های بنگاه
	عمر (سابقه) کسب‌وکار	
	دارایی‌های ملموس	
	نوع کسب‌وکار	
۱۲	اطلاعات مالی	روش‌های مدیریت مالی بنگاه
	بودجه‌بندی سرمایه‌ای	
	مدیریت سرمایه در گردش	
۸۲	مجموع	

جدول ۳: دسته‌بندی پژوهش‌ها برحسب عوامل مؤثر خارجی

تعداد مقاله‌ها	زیرشاخص‌های عوامل خارجی	
۵	عدم تقارن اطلاعات	
۵	فساد	
۷	موقعیت جغرافیایی کسب‌وکار	
۸	نرخ بهره	شرایط وام‌دهی
۹	وثیقه	
۵	دوره بازپرداخت	
۴	تمرکز در بخش بانکی	
۵	توسعه مالی	
۶	بی‌ثباتی اقتصاد کلان	
۵۳	مجموع	

۲-۳. رویکردها و عوامل تعیین‌کننده دسترسی به منابع مالی فعالیت‌های کارآفرینانه

عوامل متعددی در دسترسی به تأمین مالی مؤثرند. با تحلیل پژوهش‌های انتخابی و با تحقق در نتایج جدول‌های ۴ و ۵، به نظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین تقسیم‌بندی‌ها برای عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینی، تقسیم آن‌ها به دو گروه عوامل داخلی و عوامل خارجی است؛ زیرا با توجه به مطالعات ارائه‌شده، از جمله سینگ و کووار (2019) شکاف موجود در دسترسی به منابع مالی فعالیت‌های کارآفرینانه تحت تأثیر عوامل داخلی و خارجی است. عوامل داخلی به ویژگی‌ها و عوامل محیط درونی بنگاه، مانند ویژگی‌های بنگاه، ویژگی‌های شخصی کارآفرین و روش‌های مدیریت مالی بنگاه مرتبط است و عوامل خارجی بنگاه میزان دسترسی به منابع مالی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۳-۲-۱. عوامل خارجی

عوامل خارجی بیانگر عوامل محیط خارجی فعالیت‌های کسب‌وکارند و دسترسی به تأمین مالی این فعالیت‌ها را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند که با توجه به مرور پژوهش‌های ارائه‌شده، عبارت‌اند از: عدم تقارن اطلاعات، فساد، موقعیت جغرافیایی کسب‌وکار، شرایط وام‌دهی، تمرکز در بخش بانکی.

با بررسی ۱۳۹ مقاله منتشرشده در ارتباط با عوامل داخلی مؤثر در دسترسی به منابع مالی، مشخص شد که ۳۹ مقاله ویژگی‌های فردی کارآفرین (جنسیت، تحصیلات، شبکه‌سازی، تجربه و سن) را به‌منزله مهم‌ترین عامل مؤثر در دسترسی به منابع مالی فعالیت‌های کارآفرینانه مطرح کرده‌اند و در پی آن، در ۳۱ مقاله، ویژگی‌های بنگاه (نوع کسب‌وکار، دارایی‌های ملموس، اندازه بنگاه و عمر (سابقه) کسب‌وکار)، و در نهایت در ۱۲ مقاله، روش‌های مدیریت مالی بنگاه (از جمله اطلاعات مالی، طرح کسب‌وکار، بودجه‌بندی سرمایه‌ای و مدیریت سرمایه در گردش) در حکم عوامل اقتصادی مؤثر در دسترسی به منابع مالی فعالیت‌های کارآفرینانه بیان شده است.

جدول ۵: نتایج پژوهش‌های عوامل خارجی مؤثر در دسترسی به منابع مالی فعالیت‌های کارآفرینی

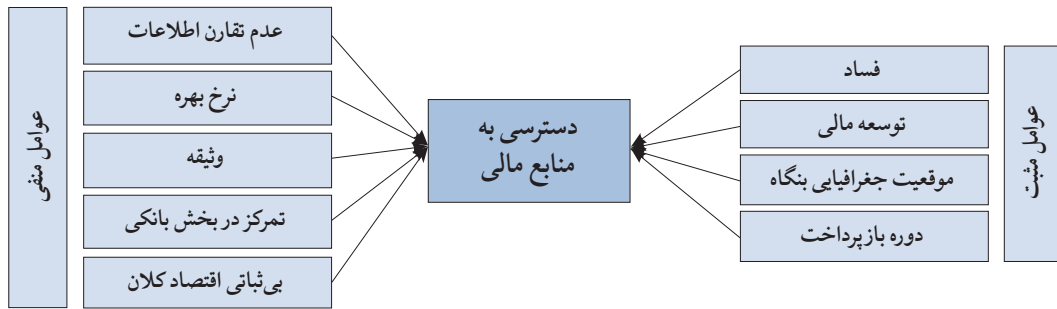
نتیجه	نویسندگان	متغیر
منفی: عدم تقارن اطلاعات دسترسی کسب‌وکارها به منابع مالی را دشوار می‌کند.	Sarapaivanich and Kotey (2006); Abdesamed and Wanab (2014); Peci (2015); Osano and Languitone (2016).	عدم تقارن اطلاعات
منفی: هرچه فساد اداری بیشتر باشد، دسترسی کارآفرینان به منابع مالی نیز سخت‌تر می‌شود.	Nwibo and Okorie (2013).	فساد
مثبت: در محیط‌هایی که قوانین زائد و دست‌وپاگیر و بسیار محدودکننده برای دسترسی به منابع تأمین مالی وجود دارد، دادن رشوه و فساد ممکن است مراحل یا چرخه دستیابی به منابع مالی را کوتاه‌تر و سهل‌تر کند.	Musara and Gwaindepi (2014); Bigsten and Söderbom (2006); Mat Nawi (2015); Justino and Tengeh (2016).	
خنثی: هرچه موقعیت مکانی کسب‌وکارها بیشتر در مجاورت بازار و زیرساخت‌های بازرگانی باشد، یا بنگاه‌ها بیشتر در محیط شهری قرار گیرند تا در روستاها، دسترسی به منابع مالی آسان‌تر است.	Abor (2007); Deakins et al., (2010); Pandula (2011); Sing and Kaur (2019); Abdulsaleh and Worthington (2013); Fufa(2016)); Berger and Udell (2002).	موقعیت جغرافیایی کسب‌وکار
منفی: هرچه نرخ بهره بالاتر باشد، میزان دسترسی به منابع مالی کاهش می‌یابد.	Vuvor and Ackah (2011); Beck et al. (2011); Bashir and Ondigo (2018); Mwangi and Bwisa (2013); Ala and Ngugi (2013); Cheluget (2014); Tadesse (2014); Ngele (2016); طیبی و همکاران (۱۳۹۱).	نرخ بهره
منفی: وام‌دهندگان هرچه میزان شرط وثیقه را افزایش دهند، میزان دسترسی به منابع مالی کاهش می‌یابد.	Babu (2017); Wanjohi (2012); Kira and He (2012); Karanja and Gakure (2012); Gangata and Matavire (2013); Mira and Ogollah (2013); Tadesse (2014); Olanrewaju et al. (2016); Bigsten (2003) کریمی و بوذرجمهری (۱۳۹۲)	وثیقه
مثبت: هرچه میزان دوره بازپرداخت طولانی‌تر شود، تقاضا برای منابع مالی مانند وام بانکی افزایش می‌یابد.	Godquin (2004); Yehuala (2008); Kakuru (2008); Chong (2010); Bragg (2005).	دوره بازپرداخت
منفی: بانک‌محور بودن دسترسی به منابع مالی باعث کاهش دسترسی کسب‌وکارهای کوچک و نوپا به منابع مالی بانکی می‌شود.	Beck et al. (2004); Volz (2011); Zavatta (2008); Beck and Cull (2014).	تمرکز در بخش بانکی
مثبت: هرچه در کشوری توسعه مالی افزایش یابد، میزان دسترسی به منابع مالی افزایش می‌یابد.	Honohan (2008); Claessens and Tzioumis (2006); Klapper and Love (2011); Beck et al. (2006); اسلام‌دوست و غلامی (۱۳۹۶).	توسعه مالی
منفی: هرچه محیط اقتصاد کلان بی‌ثبات‌تر باشد، میزان دسترسی به منابع مالی سخت‌تر می‌شود.	McMillan and Woodruff(2002); Barbosa and Moraes (2004); Fogel et al. (2008); Stephanou and Rodriguez (2008); گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۵، ۱۳۹۴)	بی‌ثباتی اقتصاد کلان

شبکه کارآفرینان و تجربه)، ویژگی‌های بنگاه (اندازه بنگاه، نوع بنگاه، دارایی‌های ملموس و عمر (سابقه) بنگاه) و روش‌های مدیریت مالی بنگاه (از جمله طرح کسب‌وکار، اطلاعات مالی، بودجه‌بندی سرمایه‌ای و مدیریت سرمایه در گردش) تعیین می‌شوند. براساس موارد بیان‌شده، شکل مفهومی ۴ برای بیان عوامل داخلی دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینانه ترسیم شده است.

بنا به مواردی که گفته شد، در شکل ۳ عوامل خارجی مؤثر در دسترسی به تأمین مالی نشان داده شده است.

۳-۲-۲. عوامل داخلی

عوامل داخلی مؤثر در دسترسی به تأمین مالی کارآفرینی، از طریق ویژگی‌های فردی کارآفرین (از جمله سن، جنسیت، تحصیلات،

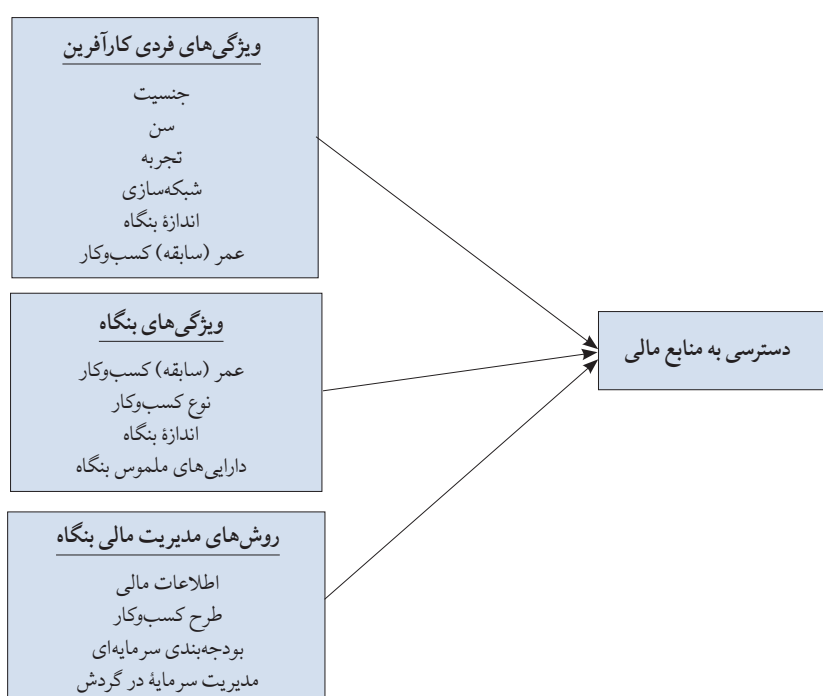

شکل ۳. عوامل خارجی تعیین‌کننده دسترسی به تأمین مالی

جدول ۶: نتایج پژوهش‌های عوامل داخلی مؤثر در دسترسی به منابع مالی فعالیت‌های کارآفرینی

نتیجه	نویسندگان	متغیر
خنثی: با توجه به جنسیت صاحبان کسب‌وکار (زن یا مرد) میزان دسترسی به منابع مالی کمتر یا بیشتر است.	Ahmad and Muhammad (2016); Kiplimo et al. (2015); La Rocca et al. (2011); Marlow and Patton (2005); Mendonca and Sequeira (2016); Nkuah et al. (2013); Orser et al. (2006); Presbitero et al. (2014); Riding and Swift (1990); Zulfiqar (2017).	جنسیت
مثبت: افراد با تحصیلات بالا احتمال بیشتری برای دسترسی به منابع مالی دارند.	Aterido et al. (2013); Dobbs and Hamilton (2007); Gartner et al. (2012); Irwin and Scott (2010); Juan García-Teruel and Martínez-Solano (2007); Klapper et al. (2006); Kozan et al. (2006); Slavec and Prodan (2012); زبوری و همکاران (۱۳۹۸)	تحصیلات
مثبت: هرچه میانگین سنی صاحبان کسب‌وکار بالاتر باشد، میزان دسترسی به منابع مالی افزایش می‌یابد.	Chinonso and Zhen (2016); Kofi et al. (2013); Le and Nguyen (2009); Ogubazghi and Muturi (2014); Selamawit et al. (2014).	سن
مثبت: هرچه تجربه کارآفرین بیشتر باشد، میزان دسترسی به منابع مالی بیشتر است.	Ahmed and Hamid (2011); Berger (2006); Frid (2009); Gitari (2012); Hainz and Nabokin (2009); Hisrich and Drnovsek (2002); Zarook et al. (2013).	تجربه
مثبت: هرچه توانایی شبکه‌سازی کارآفرین با کارآفرینان دیگر و نهادها بیشتر باشد، میزان دسترسی به منابع مالی آن‌ها افزایش می‌یابد.	Chua et al. (2011); Cole (1998); Hoang and Antoncic (2003); Javed et al. (2011); McKenzie (2010); Olekamma (2016); Thrikawala (2011); Wu and Leung (2005).	شبکه کارآفرینان
مثبت: اندازه بزرگ‌تر بنگاه دسترسی به منابع مالی بیشتر را افزایش می‌دهد.	Beck and Kunt (2006); Honhyan (2009); Brehanu and Mesfin (2015); Burkart and Ellingsen (2011); Menike (2015); Nunes et al. (2013); Oliveira and Fortunato (2006); Ponikvar et al. (2013); اسدی و همکاران (۱۳۹۰): مولایی (۱۳۸۲).	اندازه بنگاه

متغیر	نویسندگان	نتیجه
عمر (سابقه) کسب‌وکار	Ajagbe (2012); Alhassan and Sakara (2014); Green et al. (2006); Hoang and Otake (2014); Oboh and Kushwaha (2009); موسوی و همکاران (۱۳۸۹).	مثبت: سابقه بیشتر کسب‌وکار دسترسی به منابع مالی را افزایش می‌دهد.
دارایی‌های ملموس بنگاه	Berger and Udell (1995); Bougheas et al. (2006); Fatoki and Smit (2011); Johnsen and McMahon (2005) Osei-Assibey (2014); Stiglitz and Weiss (1981); Storey (2004).	مثبت: دارایی بیشتر بنگاه دسترسی به منابع مالی را افزایش می‌دهد.
نوع کسب‌وکار	Abor and Biekpe (2007); Beck et al. (2006); Cassar (2004); Karanja et al. (2014); Knyazeva et al. (2009); Kumar (2011); Myers (1984); Treichel and Scott (2006); Storey (1994).	مهم: نوع کسب‌وکار ممکن است در دسترسی به میزان منابع مالی تأثیرگذار باشد.

شکل ۴: عوامل تعیین‌کننده داخلی مؤثر در دسترسی به تأمین مالی

نتیجه‌گیری

بالایی برخوردارند. تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینی پیچیدگی‌های خاصی دارد که هرچند نمی‌توان نسخه واحدی را برای همه آن‌ها تجویز کرد، ولی می‌توان عوامل تأثیرگذار در آن را به دو گروه عوامل خارجی و عوامل داخلی تقسیم کرد. براساس نتایج مطالعه حاضر، عوامل خارجی بررسی شده بدین قرار است: تمرکز در بخش بانکی (بانک‌محور بودن تأمین مالی)، توسعه مالی، شرایط وام‌دهی (نرخ بهره، وثیقه و دوره بازپرداخت)، فساد، موقعیت جغرافیایی بنگاه، عدم تقارن اطلاعات و بی‌ثباتی اقتصاد کلان. عوامل داخلی عبارت‌اند از: ویژگی‌های کارآفرینان (سن، جنسیت، تحصیلات، شبکه کارآفرینان و تجربه)، ویژگی‌های بنگاه (عمر و سابقه بنگاه، اندازه بنگاه، نوع بنگاه و دارایی‌های ملموس) و روش‌های مدیریت مالی بنگاه (اطلاعات

با مروری بر ۱۳۹ مقاله (فارسی و انگلیسی) با موضوع عوامل مؤثر در دسترسی به تأمین مالی فعالیت‌های کارآفرینانه، این نتیجه حاصل شد که دسترسی به منابع مالی مهم‌ترین دغدغه پیش‌روی فعالیت‌های کارآفرینان و بنگاه‌های کوچک و متوسط قلمداد می‌شود و همواره این مهم یکی از عواملی است که فقدان آن مسائلی را در پی دارد. این مسائل عبارت‌اند از: محدودیت فعالیت‌های کارآفرینی، تلاش‌های بنگاه‌ها برای گسترش، ارائه پروژه‌های جدید، افزایش سرمایه‌گذاری و پیشرفت تکنولوژی‌های جدید. به همین علت، شناخت عواملی که در دسترسی به تأمین مالی نقشی تعیین‌کننده دارند از اهمیت

جذب منابع مالی بیشتر فراهم می‌شود که این اتفاق بدون شک بازارهای پولی و مالی را رقابتی‌تر خواهد کرد. به این منظور پیشنهاد می‌شود برای رقابتی‌شدن بازارهای پولی و مالی در ایران، انسجام و سازمان‌دهی نیروی کار، بنگاه‌های کارآفرین و بنگاه‌های کوچک و متوسط سامان پیدا کند. در این باره تجربه کشورهای اروپایی، به‌ویژه تجربه سوئد و آلمان بسیار آموزنده است؛

۴. تهیه طرح کسب‌وکار، صورت‌های مالی بنگاه و دسترسی به وثیقه در دسترسی به منابع مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط تأثیر شایان توجهی دارد. این بدان معناست که آن دسته از بنگاه‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری که به تهیه و تدوین طرح کسب‌وکار و ارائه صورت‌های مالی شفاف اقدام می‌کنند، با سهولت بیشتری به منابع تأمین مالی دسترسی پیدا می‌کنند؛ البته که داشتن وثیقه مناسب و معتبر یکی از مهم‌ترین عوامل در میزان دسترسی شرکت‌های کوچک و متوسط به منابع مالی است. نتایج همچنین نشان داد که عمده موانع شرکت‌های کوچک و متوسط در تأمین منابع مالی از راه وام، روند طولانی پرونده تهیه وام و بروکرسی پیچیده و زائد اداری، نیاز به مقدار زیادی پس‌انداز قبلی در مؤسسات پرداخت‌کننده وام، کوتاه‌مدت بودن دوره بازپرداخت وام، وثیقه بالا و نرخ بهره بالای وام بانکی است. براساس یافته‌های پژوهش، توصیه می‌شود که بنگاه‌های کارآفرینی و بنگاه‌های کوچک و متوسط به منظور تأمین منابع مالی، برای طرح کسب‌وکار و صورت‌های مالی شفاف اقدام کنند. افزون‌براین، مؤسسات مالی باید بروکرسی فرایند وام‌دهی را کوتاه‌تر کنند و بهبود بخشند. همچنین باید مداخلات با هدف ارتقای دسترسی مالی برای بنگاه‌های کوچک و متوسط، بخشی جدایی‌ناپذیر از استراتژی توسعه کارآفرینی سیاست‌گذاران باشد؛

۵. کمبود منابع مالی داخلی و دسترسی محدود به منابع خارجی سرمایه به منزله یکی از مهم‌ترین مشکلات کارآفرینان نوپاست که معمولاً با هزینه‌های بالای تأمین سرمایه و رویه‌های پیچیده دسترسی به منابع مالی مواجه‌اند؛ از این رو کارآفرینان در آغاز کسب‌وکار باید در پی یافتن روش‌های دیگری غیر از روش‌های سنتی، برای تأمین منابع مالی باشند. این روش‌ها در ادبیات تأمین مالی کارآفرینی به روش‌های تأمین مالی نوآورانه، مانند برون‌سپاری، وام‌های خرد و هم‌تابه‌همتا شهرت دارند. روش‌های تأمین مالی نوآورانه از روش‌های بسیار خلاقانه برای دسترسی به منابع مالی بدون استفاده از وام و فروش سهام‌اند. این پدیده، درحقیقت تبدیل سرمایه انسانی به سرمایه مالی است و بیشتر کسب‌وکارهای کارآفرینانه در کشورهای توسعه‌یافته از طریق این فرایند بسیار خلاق اقدام به تأمین مالی می‌کنند؛

۶. داشتن تحصیلات و سواد بالاتر یکی از عوامل موفقیت در فعالیت‌های کارآفرینی به‌شمار می‌آید. با وجود این، داشتن سواد

مالی، طرح کسب‌وکار، بودجه‌بندی سرمایه‌ای و مدیریت سرمایه در گردش). دیگر یافته‌های تحقیق بیانگر آن است که کارآفرینان در محیط‌هایی با فساد اداری بالا، نمی‌توانند منابع مالی لازم خود را از سیستم مالی رسمی تأمین کنند که در این حالت نیز ممکن است به سمت مسائلی مانند پرداخت رشوه برای دسترسی به منابع مالی متمایل شوند. گاهی نیز هزینه‌های دسترسی به منابع مالی غیررسمی آن‌چنان بالاست که بنگاه‌های نوپا از دسترسی به تأمین مالی سرمایه‌گذاری خود باز می‌مانند. در این گونه موارد، نقش قانون‌گذار در تدوین قوانین سهل‌تر و بروکرسی کمتر پیچیده برای دسترسی به منابع مالی و نیز تدوین قوانین بازدارنده به منظور جلوگیری از فساد اداری ضرورت دارد. نهادهای مالی و قانونی نقش مهمی در ارتباط با این محدودیت بازی می‌کنند. البته مشکلاتی که بنگاه‌های کوچک و متوسط و کارآفرینان نوپا برای تأمین سرمایه با آن‌ها مواجه‌اند از منابع دیگر، مانند فقدان انعطاف‌پذیری قانونی ناشی می‌شود. به این منظور، برای ارتقای بنگاه‌های نوپای کارآفرینی و دسترسی به منابع تأمین مالی آن‌ها موارد ذیل پیشنهاد می‌شود:

۱. یکی از ویژگی‌های بارز بنگاه‌های کوچک و نوپای کارآفرینی، آشنانیدن آن‌ها با مباحث مالی است. این ویژگی آن‌ها را در تأمین مالی بنگاه ناکارآمد می‌کند و هزینه‌های تأمین مالی را افزایش می‌دهد؛ بنابراین باید مسئولان و سیاست‌گذاران این موضوع را جدی بگیرند و با آموزش‌های لازم، توان و قدرت تجربه و تحلیل مالی و در نتیجه ثبات عملیاتی این بنگاه‌ها را افزایش دهند؛

۲. تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط در ایران عمدتاً از راه نظام بانکی صورت می‌گیرد، اما گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی، مانند سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه در سال‌های اخیر ارتقای نظام بازار سرمایه را برای کمک به تأمین مالی این بنگاه‌ها پیشنهاد داده است؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که طیفی از منابع تأمین مالی غیربانکی وجود داشته باشد که هر یک مناسب نیازهای بنگاه‌ها با شرایط گوناگون باشند. سمت‌گیری با هدف نوآوری در ابزارهای مالی و تأمین مالی از راه بازار سرمایه و بورس ممکن است میزان دسترسی کارآفرینان به تسهیلات مالی را افزایش دهد؛

۳. در اقتصاد امروز دنیا، وجود انحصارات مالی امری مهم و انکارناپذیر است و وجود این انحصارات، مانع از توزیع بهینه منابع مالی در سطوح بنگاه‌ها، به‌ویژه بنگاه‌های کارآفرینی و بنگاه‌های کوچک و متوسط می‌شود. از طرف دیگر، نیروی کار در بنگاه‌های کوچک و متوسط در ایران سازمان‌یافته نیست و اغلب بنگاه‌های کوچک از مزایای قانون کار و بیمه بی‌کاری محروم‌اند؛ بنابراین انسجام و سازمان‌دهی کارکنان بنگاه‌های کوچک و متوسط نه‌فقط همدلی و همکاری آن‌ها را بالا می‌برد و موجب افزایش بهره‌وری آن‌ها می‌شود، بلکه با بالا رفتن قدرت چانه‌زنی این بنگاه‌ها، زمینه

- Abor, J. (2007). "Industry Classification and the Capital Structure of Ghanaian SMEs". *Studies in Economics and Finance*, 24(3), 207-219.
- Abor, J. and Biekpe, N. (2007). "How do we explain the capital structure of SMEs in Sub-Saharan Africa? Evidence from Ghana". *Journal of Economics Studies*, 36(1), 83-97.
- Ahmad, S. Z. and Muhammad, A. M. (2016). "Strengthening access to finance for women-owned SMEs in developing countries". *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*, 34(7), 634-639
- Ahmed, H. and Hamid, N. (2011). "Financing Constraints: Determinants and Implications for Firm Growth in Pakistan". *Lahore Journal of Economics*, 16, 317-346.
- Ajagbe, F. A. (2012). "Analysis of Access to and Demand for Credit by Small Scale Entrepreneurs; Evidence from Oyo State, Nigeria". *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 3(3), 180.
- Alhassan, F. and Sakara, A. (2014). "Socio-Economic Determinants of Small and Medium Enterprises' (SMEs) Access to Credit from the Barclays Bank in Tamale-Ghana". *International Journal of Humanities and Social Science Studies*, 1(2), 26-36.
- Asah, F. and Fatoki, O. O. (2011). "The Impact of Firm and Entrepreneurial Characteristics on Access to Debt Finance by SMEs in King Williams' Town, South Africa". *International Journal of Business and Management*, 6(8), 170-179.
- Aterido, R., Beck, T. and Iacovone, L. (2013). "Access to finance in Sub-Saharan African: Is there a gender gap?" *World Development*, 47, 102-120.
- Atrill, P. (2006). *Financial Management for Decision Makers* (4th ed.). Prentice Hall.
- Babu, P. K. (2017). *Factors affecting access to formal finance by youth owned SMEs in Kenya: A case of Kiambu County* (Doctoral dissertation, United States International University-Africa).
- Barbosa, E. G. and Moraes, C. D. C. (2004). "Determinants of the firm's capital structure: The case of the very small enterprises". *Economics Working*
- مالی نیز ممکن است در رفع مشکلات تأمین مالی، نحوه تأمین مالی و نوع و میزان تأمین مالی، گره‌گشای بسیاری از مشکلات دسترسی به منابع مالی کسب‌وکارها باشد.
- ### منابع
- اسدی، غلامحسین، خشنود، سمیرا و دولو، مریم (۱۳۹۰). «بررسی عوامل مؤثر در ساختار مالی بنگاه‌ها». چشم‌انداز مدیریت مالی، شماره ۴، صص ۹-۲۳.
- اسلام‌دوست، نعیم و غلامی، الهام (۱۳۹۶). «بررسی تأثیر توسعه مالی بر تأمین مالی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران». پژوهشنامه اقتصاد و کسب‌وکار، دوره هشتم، شماره ۱۵، صص ۱۵-۲۶.
- زیوری، امین، محمدی خیاره، محسن و مظهری، رضا (۱۳۹۸). «تأثیر دسترسی به منابع مالی بر فعالیت‌های کارآفرینانه: مقایسه کشورهای منتخب توسعه‌یافته و درحال توسعه». فصلنامه توسعه کارآفرینی، سال دوازدهم، شماره ۴، صص ۵۸۰-۵۶۱.
- طیبی، کمیل؛ یزدانی، نفیسه، یزدانی، مهدی و زمانی، زهرا (۱۳۹۱). «نقش تسهیلات بانکی در تأمین مالی سرمایه‌گذاری بنگاه‌های کوچک و متوسط: ملاحظاتی از بال ۳». پژوهش‌های پولی - بانکی، سال ششم، شماره ۱۴، صص ۸۷-۱۱۰.
- کریمی، آصف و بوذرجمهری، شهریار (۱۳۹۲). «تحلیل موانع تأمین مالی برای شرکت‌های کوچک و متوسط». فصلنامه توسعه کارآفرینی، دوره ششم، شماره ۱ پیاپی ۱۹، صص ۱۴۴-۱۲۵.
- گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۵). الگوی راهبردی حمایت از تولید، محیط اقتصاد کلان. معاونت پژوهش‌های اقتصادی، تهران: دفتر مطالعات اقتصادی.
- گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، درباره سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (۱۳۹۴). موانع و الزامات اصلاح نظام بانکی در راستای ایجاد ثبات و پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی. معاونت پژوهش‌های اقتصادی، تهران: دفتر مطالعات اقتصادی.
- موسوی، سیدمحسن، فرهادی، روح اله و هنرکار، حمیدرضا (۱۳۸۹). «روش‌های تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط». روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۳۱۲، صص ۴۰-۲۸.
- مولایی، محمد (۱۳۸۲). «ارزیابی عوامل مؤثر در سودآوری صنایع کوچک در ایران». رساله دکترا، دانشگاه تربیت مدرس.
- Abdesamed, K. H. and Wanab, K. A. (2014). "Financing of Small and Medium Enterprises (SMEs): Determinants of Bank Loan Application". *African Journal of Business Management*, 8(17), 717-727.
- Abdulsaleh, A. M. and Worthington, A. C. (2013). "Small and Medium-Sized Enterprises Financing: A Review of Literature". *International Journal of Business and Management*, 8(14), 36-54.

- Paper Archive at WUSTL, Finance*, 302001.
- Bashir, A. B. and Ondigo, H. O. (2018). "Effect of Financial Products on Financial Performance of Small and Medium Enterprises in Nairobi County". *Journal of International Business, Innovation and Strategic Management*, 1(1), 20-36.
- Beck, T. and Cull, R. (2014). "Small-and medium-sized enterprise finance in Africa". *Africa Growth Initiatives*. Washington, DC: The Brookings Institution.
- Beck, T. and Kunt, A. D. (2006). Small and medium-size enterprises: Access to finance as a growth constraint. *Journal of Banking and Finance*, 30(11), 2931-2943.
- Beck, T., A. Demirguc-Kunt, L. Laeven and V. Maksimovic. (2006). "The Determinants of Financing Obstacles". *Journal of International Money and Finance*, 25(6), 932-952.
- Beck, T., Demirguc-Kunt, A. and Maksimovic, V. (2004). "Bank Competition and Access to Finance: International Evidence", *Journal of Money, Credit and Banking*, 36(3), 627-648.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. and Pería, M. S. M. (2011). "Bank financing for SMEs: Evidence across countries and bank ownership types". *Journal of Financial Services Research*, 39(1-2), 35-54.
- Berger, A. N. and Udell, G. F. (1995). "Small firms, Commercial Lines of Credit, and Collateral". *Journal of business*, 68(3), 351-382.
- Berger, A. N. (2006). "A more complete conceptual framework for SME finance". *Journal of Banking and Finance*, 30(11), 2945-2966.
- Berger, A. N. and Udell, G. F. (2002). "Small Business Credit Availability and Relationship Lending: The Importance of Bank Organisational Structure". *The Economic Journal*. 112(477), F32-F53.
- Bigsten, A. (2003). "Credit Constraints in the Manufacturing Enterprises in Africa". *Journal of African Economics*. 12(1), 104-125.
- Bigsten, A. and Söderbom, M. (2006). "What Have We Learned from a Decade of Manufacturing Enterprise Surveys in Africa?" *The World Bank Research Observer*, 21(2), 241-265.
- Bougheas, S., Mizen, P. and Yalcin, C. (2006). "Access to external finance: Theory and evidence on the impact of monetary policy and firm-specific characteristics". *Journal of Banking and Finance*, 30(1), 199-227.
- Bragg, S. M. (2005). *The Ultimate Accountants' Reference Including GAAP, IRS and SEC Regulations, Leases, and More*. John Wiley and Sons.
- Brehanu, B. A. and Mesfin, G. (2015). "Factors affecting access to finance with reference to MSEs in Dire Town, Ethiopia". *Journal for studies in management and planning*, 01(04), 182-191.
- Tadesse, B. (2014). "Access to finance for micro and small enterprises in Debre Markos town Ethiopia". *Global Journal of Current Research*, 2(2), 36-46.
- Burkart, M. and Ellingsen, T. (2011). "What you sell is what you lend? Explaining trade credit contracts". *Review of Financial Studies*, 24(4), 1298-1261.
- Cassar, G. (2004). "The financing of business start-ups". *Journal of business venturing*, 19(2), 261-283.
- Cheluget, J. (2014). *Determinants of Financial Distress in Insurance Companies in Kenya* (Doctoral dissertation, Jomo Kenyatta University of Agriculture and Technology).
- Chinonso, O. and Zhen, T. (2016). "The Influence of Entrepreneurial Characteristics on Small and Medium-Sized Enterprise Accessibility to Debt Finance in Nigeria". *International Journal of Managerial Studies and Research (IJMSR)*, 4(10), 83-92.
- Chong, F. (2010). "Evaluating the Credit Management of Micro-Enterprises. Department of Banking and Finance". *University of Technology. MARA*, 2(7), 149-158.
- Chua J., H, Chrisman J., J, Kellermanns F., W. and Wu Z (2011). "Family involvement and new venture debt financing". *Journal of Bus Vent*, 26(4), 472-488.
- Claessens, S., & Tzioumis, K. (2006). "Measuring firms' access to finance", Paper presented at Access to Finance: Building Inclusive Financial Systems Conference, 30-31 May, Brookings

- Institution and World Bank, Washington, DC.
- Cole, R. A. (1998), "the importance of relationships to the availability of credit". *Journal of Banking and Finance*, 22(6), 977- 959.
- Deakins, D., Whittam, G. and Wyper, J. (2010). "SMEs' Access to Bank Finance in Scotland: An Analysis of Bank Manager Decision Making". *Venture Capital, International Journal of Entrepreneurial Finance*, 12(3), 193-209.
- Demirgüç-Kunt, A., Honohan, P. and Beck, T. (2008). "Finance for all? Policies and Pitfalls in Expanding Access". *World bank*.
- Dobbs, M. and R. T. Hamilton. (2007). "Small Business Growth: Recent Evidence and New Directions". *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 13(5), 296-322.
- Fatoki, O. O. and Smit, A. V. (2011). "Constraints to credit access by new SMEs in South Africa: a supply side analysis". *The African Journal of Business and Management*, 5(4), 1413-1414.
- Fogel, K., Morck, R. and Yeung, B. (2008). "Big business stability and economic growth: Is what's good for General Motors good for America?" *Journal of Financial Economics*, 89(1), 83-108.
- Frid, C. J. (2009). "Acquiring financial resources to form new ventures: Pecking order theory and the emerging firm". *Front Entrepreneurship Research*, 29(1), 1-16.
- Fufa, F.G. (2016). "Determinants of Access to Credit and Credit Source Choice by Micro, Small and Medium Enterprises in Nekemte, Ethiopia". *International Journal of African and Asian Studies*, 28(14), 11-27.
- Gangata, K., & Matavire, E. H. M. (2013). "Challenges facing SMEs in accessing finance from financial institutions: The case of Bulawayo, Zimbabwe". *International Journal of Applied Research and Studies*, 2(7), 1-10.
- Gartner, W. B., Frid, C. J. and Alexander, J. C. (2012). "Financing the e merging firm". *Small Business Economics*, 39(3), 745-761.
- Gill, A., Biger, N. and Mathur, N. (2010). "The relationship between working capital management and profitability: Evidence from the United States". *Business and economics journal*, 10(1), 1-9.
- Gitari, C. (2012). "Factors Affecting Women Entrepreneurs' Financial Performance in Kenya: A Case of Ngara Market". *School of Business, University of Nairobi*.
- Godquin, M. (2004). "Microfinance Repayment Performance in Bangladesh: How to Improve the Allocation of Loans by MFIs". *World Development*, 32(11), 1909-1926.
- Green, C., Kirkpatrick, C. and Murinde, V. (2006). Finance for Small Enterprises Growth and Poverty Reduction in Developing Countries. *Journal of International Development*, 18(7), 1017-1030.
- Hainz, C. and Nabokin, T. (2009). "Access to versus Use of Loans: What are the True Determinants of Access?". *In Proceedings of the German Development Economics Conference, Frankfurt aM 2009 (No.12)*. Verein für Socialpolitik, *Research Committee Development Economics*.
- Hisrich, R. D. and Drnovsek. M. (2002). "Entrepreneurship and small business research-a European perspective". *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 9(2), 172-222.
- Hoang, H. and Antoncic, B. (2003). "Network-based research in entrepreneurship: A critical review". *Journal of business venturing*, 18(2), 165-187.
- Hoang, N. A. and Otake, T. (2014). "Credit Participation and Credit Source Selection of Vietnam Small and medium enterprises". *The South East Asian Journal of Management*, 8(2), 104-128.
- Holmes, S., Hutchinson, P. J., Forsaith, D., Gibson, B. and McMahon, R. (2003). *Small enterprise finance*. John Wiley and Sons, Milton, Australia.
- Honhyan, Y. (2009). "The determinants of capital structure of the SMEs: An empirical study of Chinese listed manufacturing companies". *Journal of Finance and Economics*, 4(15), 182-195.
- Honohan, P. (2008). "Cross-country variation in household access to financial services", *Journal of Banking and Finance*, 32(11), p. 2493-2500.
- Irwin, D. and Scott, J. M. (2010). "Barriers faced by SMEs in raising bank finance". *International*

- journal of entrepreneurial behavior and research*, 16(3), 245-259.
- Javed, J., Muhammad, K., Ahmed, H., Rana, R. and Rauf, A. (2011). "Determinants of Business Success of Small and Medium Enterprises". *International Journal of Business and Social Science*, 2(20), 1-7.
- Johnsen, G. J. and McMahon, R. G. (2005). "Owner-manager gender, financial performance and business growth amongst SMEs from Australia's business longitudinal survey". *International Small Business Journal*, 23(2), 115-142.
- Juan García-Teruel, P. and Martínez-Solano, P. (2007). "Effects of working capital management on SME profitability". *International Journal of managerial finance*, 3(2), 164-177.
- Justino, M. V. and Tengeh, R. K. (2016). "Role of external environmental factors in the failure of small enterprises in Angola". *Environmental Economics*, 7(2), 86-96.
- Kakuru, J. (2008). The supply-demand factors interface and credit flow to small and micro enterprises (SMEs) in Uganda (Doctoral dissertation, University of Stirling).
- Karanja, J. G., Mwangi, A. K. and Nyakarimi, S. N. (2014). "Analysis of Factor Influencing Access to Credit Services by Women Entrepreneurs in Kenya". *Research Journal of Finance and Accounting*, 5(11), 34-41.
- Karanja, K. and Gakure, S. (2012). "Venture capital (VC): Its impact on growth of small and medium enterprises in Kenya". *International Journal of Business and Social Science*, 3(6).
- Kiplimo, J. C., Ngenoh, E., Koech, W. and Bett, J. K. (2015). "Determinants of Access to Credit Financial Services by Smallholder Farmers in Kenya". *Journal of Development and Agricultural Economics*, 7(9), 303-313.
- Kira, R. and He, Z. (2012). "Impact of firm characteristic in access of financing by small and medium sized enterprises in Tanzania". *International Journal of business management*, 7(24), 108.
- Klapper, L. and Love, I. (2011). "The impact of the financial crisis on new firm registration". *Economic Letters*, 113, issue1, 1-4.
- Klapper, L., Laeven, L. and Rajan, R. (2006). "Entry regulation as a barrier to entrepreneurship". *Journal of financial economics*, 82(3), 591-629.
- Knyazeva, A., Knyazeva, D. and Stiglitz, J. E. (2009). "Ownership Changes and Access to External Financing". *Journal of Banking and Finance*, 33(10), p. 1804-1816.
- Kofi, J. N., Paul, J. T. and Gaeten, K. (2013). "Financing Small and Medium Enterprises in Ghana: Challenges and Determinants in Accessing Bank Credit". *International Journal of Research in Social Science*, 2(3), p.12-25.
- Kozan, M.K., Öksoy, D. and Özsoy, O. (2006). "Growth plans of small businesses in Turkey: Individual and environmental influences". *Journal of Small Business Management*, 44(1), p.129- 114.
- Kumar, A. and Francisco, M. (2005). "Enterprise size financing pattern and credit constraints in Brazil: analysis of data from the Investment Climate Assessment Survey", *World Bank working paper*, No.49.
- Kumar, D. (2011). "Motivational factors, entrepreneurship and education: Study with reference to women in SMEs". *Far East journal of psychology and business*, 3(2), 14-35.
- La Rocca, M., La Rocca, T. and Cariola, A. (2011). "Capital structure decisions during a firm's life cycle". *Small Business Economics*, 37(1), 107-130.
- Le, N.T. and Nguyen, T.V. (2009). "The Impact of Networking on Bank Financing: The Case of Small and Medium-Sized Enterprises in Vietnam". *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33(4), p. 867-887.
- Marlow, S. and Patton, D. (2005). "All credit to men? Entrepreneurship, finance, and gender". *Entrepreneurship theory and practice*, 29(6), p. 717-735.
- Mason, C. and Stark, M. (2004). "What do investors look for in a business plan? A comparison of the investment criteria of bankers, venture capitalists and business angels". *International small business journal*, 22(3), 227-248.

- Mat Nawi, H. (2015). *Determinants of capital structure in small and medium sized enterprises in Malaysia* (Doctoral dissertation, Brunel University London).
- McKenzie, D. (2010). "Impact Assessments in Finance and Private Sector Development: What have we learned and what should we learn?". *The World Bank Research Observer*, 25(2), 209-233.
- McMillan, J. and Woodruff, C. (2002). "The central role of entrepreneurs in transition economies". *Journal of economic Perspectives*, 16(3), 153-170.
- Mendonca, C. and Sequeira, A. H. (2016). "Women Entrepreneurs in Small and Medium Enterprises and Their Access to Finance". *Research Journal of Commerce and Behavioral Science*, 6(1), 21-31.
- Menike, L. (2015). "Capital Structure and Financing of Small and Medium Sized Enterprises: Empirical Evidence from a Sri Lankan Survey". *Journal of Small Business and Entrepreneurship Development*, 3(1), 54-65.
- Mira, G. K. and Ogollah, K. (2013). "Challenges facing accessibility of credit facilities among young women owned enterprises in Nairobi Central Business District Kenya". *International Journal of Social Sciences and Entrepreneurship*, 1(7), 396-377
- Ngele, N. M. (2016). *The Effect of Interest Rate on Borrowers Uptake of Credit Facilities in Commercial Banks in Kenya* (Doctoral dissertation, Doctoral Dissertation, School Of Business, University Of Nairobi).
- Musara, M. and Gwaindepi, C. (2014). "Factors within the Business Regulatory Environment Affecting Entrepreneurial Activity in South Africa". *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(6), 109-116.
- Mwangi, J. and Bwisa, H. (2013). "Challenges facing entrepreneurs in accessing credit: a case of Youth entrepreneurs in Makuyu, Kenya". *Prime Journal of Business Administration and Management*, 3(10), 1232-1238.
- Ala, M. O. and Ngugi, P. K. (2013). "Influence of mobile banking on growth of Micro Finance Institutions in Kenya". *International Journal of Social Science and Entrepreneurship*, 1(2), 1-18.
- Myers, S. C. (1984). "The capital structure puzzle". *The journal of finance*, 39(3), 574-592.
- Nkuah, J., Tanyeh, J. and Kala, G. (2013). "Financing small and medium enterprises (SMES) in Ghana: challenges and determinants in accessing bank credit". *International journal of research in social sciences*, 2(3), 12-25.
- Nunes, P. M., Gonçalves, M. and Serrasqueiro, Z. (2013). "The influence of age on SMEs growth determinants: empirical evidence". *Small business economics*, 40(2), 249-272.
- Nwibo, S. and Okorie, A. (2013). "Constraints to Entrepreneurship and Investment Decisions among Agribusiness Investors in Southeast, Nigeria". *International Journal of Small Business and Entrepreneurship Research*, 1(4), 30-42.
- Obamuyi, T. M. (2009). "8.4 An Exploratory Study of Loan Delinquency among Small and Medium Enterprises (SMEs) in Ondo State, Nigeria". *Labour and management in development*, 8.
- Oboh, V. U. and Kushwaha, S. (2009). "Socio-economic determinants of farmers' loan size in Benue State, Nigeria". *Journal of applied sciences research*, 5(4), 354-358.
- Ogubazghi, S.K. and Muturi, W. (2014). "The Effect of Age and Educational Level of Owner/Managers on SMMES' Access to Bank Loan in Eritrea: Evidence from Asmara City". *American Journal of Industrial and Business Management*, 4(11), 632.
- Olanrewaju, A., Ansary, J. and Agumba, N. (2016). "Determinants Predicting Credit Accessibility within Small and Medium-Sized Enterprises in the South African Construction Industry". *University of Johannesburg, Johannesburg, South Africa*.
- Olawale, F., Olumuyiwa, O. and George, H. (2010). "An investigation into the impact of investment appraisal techniques on the profitability of small manufacturing firms in the Nelson Mandela Metropolitan Bay Area, South Africa". *African Journal of Business Management*, 4(7), 1274-1280.
- Olekamma, K. (2016). "The Influence of

- Entrepreneurial Characteristics on Small and Medium-Sized Enterprise Accessibility to Debt Finance in Nigeria". *International Journal of Managerial Studies and Research (IJMSR)*, 4(10), 83-92.
- Oliveira, B. and Fortunato, A. (2006). "Firm growth and liquidity constraints: A dynamic analysis". *Small Business Economics*, 27(2), 139-156.
- Orser, B.J., A.L. Riding and Manley, K. (2006). "Women entrepreneurs and financial capital". *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30(5), 643-665.
- Osano, H. M. and Languitane, H. (2016). "Factors influencing access to finance by SMEs in Mozambique: case of SMEs in Maputo central business district". *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 5(13), 1-16.
- Osei-Assibey, E. (2014). "The Rural financial System in Ghana: What determines Access and Sources of Finance for rural Non-Farm Enterprises?" In Readings on Key Economic Issues in Ghana, *Social Science Series*, 4, Department of Economics, University of Ghana, Legon.
- Pandula, G. (2011). "An empirical investigation of small and medium enterprises' access to bank finance: The case of an emerging economy". In Proceedings of ASBBS Annual Conference, 18(1), 18.
- Peci, F. (2015). "What determines the allowance of bank loans for investment an overview of Kosovo SMEs?" *International Journal of Innovation and Economic Development*, 1(1), 27-35.
- Ponikvar, N., Kejzar, K. Z. and Morec, B.) 2013). "Determinants of Financial Constraints: The Effect of Financial Crisis and Heterogeneity across Industries". *Ekonom-SkaistrazIvanja – Economic Research*, 26(Supp. 1), 45 –62.
- Presbitero, A. F., Rabellotti, R. and Piras, C. (2014). "Barking up the Wrong Tree? Measuring Gender Gaps in Firm" Access to Finance". *The Journal of Development Studies*, 50(10), 1430-1444.
- Riding, A.L. and Swift, C.S. (1990). "Women business owners and terms of credit: Some empirical findings of the Canadian experience". *Journal of business venturing*, 5(5), 327-340.
- Sarapaivanich, N. (2006). *The effect of demand-side factors on accessing external finance and performance of SMEs in Thailand. PhD Thesis*, University of New England, Australia.
- Sarapaivanich, N. and Kotey, B. (2006). "The effect of financial information quality on ability to access external finance and performance of SMEs in Thailand". *Journal of Enterprising Culture*, 14(3), 219-239.
- Selamawit, N., Aregawi, G. and Nigus, A. (2014). "Determinants of MSEs Access to Finance". *Developing Country Studies*, 4, 90-103.
- Carter, S., Shaw, E., Wilson, F., & Lam, W. (2006). Gender, entrepreneurship and business finance: Investigating the relationship between banks and entrepreneurs in the UK. Growth-oriented women entrepreneurs and their businesses—A global research perspective, 373-392.
- Singh, P., & Kaur, C. (2019). Factors determining financial constraint of SMEs: a study of unorganized manufacturing enterprises in India. *Journal of Small Business & Entrepreneurship*, 1-19. doi:10.1080/08276331.2019.1641662
- Slavec, A. and Prodan, I. (2012). "The Influence Entrepreneur's Characteristics on Small Manufacturing Firm Debt Financing". *Journal for East European Management Study*, 17, 104-130.
- Sonne, L. (2010). Bridging the Financing Gap for Pro-Poor Innovation: Towards a Framework (No. 049)". *United Nations University-Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology (MERIT)*.
- Stephanou, C. and Rodriguez, C. (2008). Bank financing to small and medium-sized enterprises (SMEs) in Colombia (No. 4481). *The World Bank*.
- Stiglitz, J. and Weiss, A. (1981). "Credit rationing in market with imperfect information". *American Economic Review*, 71(3), 912-927.
- Storey, D. J. (1994). "The role of legal status in influencing bank financing and new firm growth". *Applied economics*, 26(2), 129-136.
- Storey, D. J. (2004). "Racial and gender discrimination in the micro firms credit market?"

- Evidence from Trinidad and Tobago". *Small Business Economics*, 23(5), 22- 401.
- Tadesse, B. (2014). "Access to finance for micro and small enterprises in Debre Markos town Ethiopia". *Global Journal of Current Research*, 2(2), 36- 46.
- Thrikawala, S. (2011). "Impact of strategic networks for the success of SMEs in Sri Lanka". *World Journal of Social Sciences*, 1(2), 108-119.
- Treichel, M. Z. and Scott, J. A. (2006). "Women-owned businesses and access to bank credit: Evidence from three surveys since 1987". *Venture Capital*, 8(1), 51-67.
- UNCTAD. (2005). *Improving the Competitiveness of SME through Enhancing Productive Capacity: Proceedings of Four Expert Meetings*, United Nations, New York.
- Volz, U. (2011). "An Empirical Examination of Firms' Financing Conditions in Transition Countries". *International Journal of Emerging and Transition Economies*, 3(1-2), 167-193.
- Vuvor, S. and Ackah, J. (2011). "The Challenges faced by Small and Medium Enterprises (SMEs) in Obtaining Credit in Ghana", *Master's Thesis in Business Administration*.
- Wanjohi, M. A. (2012). "Challenges facing SMEs in Kenya and the efforts in progress". Nairobi: Kenya Projects Organization.
- Wu, W. P. and Leung, A. (2005). "Does a micro-macro link exist between managerial value of reciprocity, social capital and firm performance? Asia-Pacific". *Journal of Management*, 22(4), 445-463.
- Yehuala, S. (2008). *Determinants of smallholder farmers' access to formal credit: the case of Metema Woreda, North Gondar, Ethiopia* (Doctoral dissertation, Haramaya University).
- Zarook, T., Rahman, M. M. and Khanam, R. (2013). "Management Skills and Accessing to Finance: Evidence from Libya's SMEs". *International Journal of Business and Social Science*, 4(7), 106-115.
- Zavatta, R. (2008). "Financing technology entrepreneurs and SMEs in developing countries". Washington, DC: info Dev/World Bank.
- Zulfiqar, G. (2017). "Does Microfinance Enhance Gender Equity in Access to Finance? Evidence from Pakistan". *Feminist Economics*, 23(1), 160-185.
- Gichuki, J. A. W., Njeru, A., & Tirimba, O. I. (2014). Challenges facing micro and small enterprises in accessing credit facilities in Kangemi Harambee market in Nairobi City County, Kenya. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 4(12), 1-25.

A Systematic Review of the Factors Affecting Access to Finance in Entrepreneurial Activities

Amineh Zivari ¹

Mohsen Mohammadi Khyareh²

Reza Mazhari ¹

Abstract

Access to finance plays a key role in developing small and medium-sized enterprises (SMEs) and entrepreneurial activities. Despite the critical role in economic growth and entrepreneurial activities, access to finance is the main problem. Better access to financial resources for a company's formation or development leads to better allocation of production resources, leading to rapid economic growth. Given the various theories about the factors influencing access to finance, there is still a lack of a systematic view of the factors affecting finance access. It implies that research areas are not yet saturated in this research field. Policymakers, therefore, need to understand the impact of various factors on access to finance for policymakers. This study aims to identify the factors for entrepreneurial activities that affect access to finance. To this end, 139 articles (Persian and English) on the factors affecting access to finance for entrepreneurial activities are reviewed using the systematic review of experimental and theoretical literature. Resources are then grouped into two internal and external factors categories. The results showed that the external factors included bank concentration, financial performance, debt conditions (interest rates, leverage and repayment periods), macroeconomic volatility, corruption, and companies' geography and knowledge asymmetry. Additionally, internal factors include entrepreneurial characteristics (age, gender, education, entrepreneurship and network of experience), company characteristics (life span of the company, size of the company, type of company and property, plant and equipment) and financial management practices of the company (financial information, business plan, and capital budgeting and management of working capital). This study's results enable policymakers to have effective strategies to promote access to business finance and enable entrepreneurs to recognize their strengths and limitations in accessing finance.

Keywords: Entrepreneurial Activities, Access to Finance, Internal Factors, External Factors

---

1. Gonbad-e Kavous University;

2. Gonbad-e Kavous University; M.mohamadi@ut.ac.ir